

LATVIJAS BANKA
EIROSISTĒMA

Informācija par monētu iegādi pa tālruni 67022434.
Latvijas Bankas kases atrodas K. Valdemāra ielā 1B, Rīgā,
un Teātra ielā 3, Liepājā.

Call by phone +371 67022434 for information on purchasing the coins.

The Cashier's Offices of Latvijas Banka are situated
at K. Valdemāra iela 1B, Riga, and Teātra iela 3, Liepāja.
info@bank.lv www.bank.lv

ZELTA SAKTAS RIPSAKTA

GOLD BROOCHES. THE DISC FIBULA

Nominālvērtība – 5 eiro, metāls – 999,9° zelts, svars – 3.10 g, forma – neregulārs aplis, diametrs – 18.00 mm, kvalitāte – *proof*, monētas josta – gluda.

Monētas dizainu izstrādājusi Ingūna Elere, tās ģipša modeli veidojusi Solvita Rulle. Monēta kalta *Münze Österreich Aktiengesellschaft* (Austrija).

Face value: 5 euro; metal: gold of .9999 fineness; weight: 3.10 g; shape: irregular circle; diameter: 18.00 mm; quality: *proof*; edge: plain.

The coin has been designed by Ingūna Elere, modelled by Solvita Rulle, and struck by *Münze Österreich Aktiengesellschaft* (Austria).

*Kalējs kala debesīs,
Ogles bira Daugavā:
Saules meitas saktu kala,
Dieva dēla zobentiņu.*

(Latviešu tautasdziesma)

Monēta ar 3.–4. gs. ripsaktas atveidojumu ievada Latvijas saktām veltīto eiro zelta kolekcijas monētu sēriju, kas rotā Latviju valsts 100 gadu jubilejā.

Latvijas teritorijas iedzīvotāju rotu klāstā saktas parādījās laikā, kad Austrumbaltijas teritorija un tās iedzīvotāji pirmo reizi minēti rakstītajos vēstures avotos. Kornēlijs Tacits (56–117) darbā "Ģermānija" minēja ģermāņiem kaimiņos dzīvojošos aistus, kas vāc dzintaru – "(...) jēlveidā salasa, neapstrādātu nes tirgū un maksu saņem brīnīdamies." Dzintars bija viena no maiņas precēm, kas veicināja arī kultūras kontaktu uzplaukumu. Šo kontaktu rezultātā Austrumbaltijā nonāca romiešu monētas un Romas impērijas provincēs darinātās lietas, galvenokārt rotas.

Saktu izmantošanas vēsturi Latvijas teritorijā aizsāka dažādas agrā dzelzs laikmeta (1.–4. gs.) saktas – t.s. acu saktas, tutulsaktas, šķēršu saktas, stop-saktas un apaļas ripsaktas ar ažiūra rotājuma riteņa, krustojumu un uguns-krusta motīviem. Senākās saktas tika ievestas, bet drīz vien amatnieki, izmantojot šos paraugus, sāka darināt saktas, to formās atspoguļojot vietējos estētiskos un garīgos priekšstatus. Saktas apģērba sasprausšanai un rotāšanai izmantoja gan vīrieši, gan sievietes, gan bērni. Saktu formai un rotājumam piemita gan apģērba saturēšanas, gan arī sargājošas (rota kā amulets) funkcijas. Mainījusies forma, izmērs un materiāls, bet saktas kā viens no populārākajiem rotu veidiem saglabājušās līdz pat mūsdienām.

Madonas novadā Dzelzavas Jaunzemju kapulaukā savrupatrastā ripsakta, tāpat kā visas citas tā laika saktas, lieta no bronzas. Ažūrā, caurlauzuma tehnikā darinātā Dzelzavas Jaunzemju ripsakta ir īpaša, vienlaikus lakoniska un grezna rota – tās diskveida virsmā izvietotie caurlauzumi veido sarežģītu ģeometrisku ornamentu. Saktas spožā bronzas virsma un caur caurlauzumiem redzamais kontrastējošais tērpa audums, saktu valkājot, radīja ļoti dekoratīvu iespaidu. Iespējams, ka ripsaktai un tās rotājumam bija arī amuleta funkcijas, atspoguļojot šajā laikā zemkopju sabiedrībā arvien lielāku nozīmi iegūstošo saules kultu. Tā pauz arī rotāciju, dinamismu un nepārtrauktību.

*Smith hammers in the heaven,
Coal bursts into the Daugava.
He forges a brooch for the Sun's daughter
And a sword for the God's son.*

(Latvian folksong)

The coin replicating a 3rd–4th century disc fibula is the first in the series of euro gold collector coins dedicated to Latvia's brooches and the country's centenary.

In the jewellery sets of the people of Latvia brooches appeared at the time when the east Baltic territory and its inhabitants were first mentioned in recorded history. In his work *Germania*, Cornelius Tacitus (56–117) mentioned the Aests, neighbours to the Germanic people, who collect amber – "(...) pick it raw, take it to the market rough and are surprised to receive payment." Amber was one of the barter goods, which also helped cultural contacts to flourish. As a result of these contacts, Roman coins appeared in the east Baltic region as did objects produced in the provinces of the Roman Empire, particularly jewellery.

The history of the brooch in the territory of Latvia began with various brooches from the early Iron Age (1st–4th century AD) – the so-called eye fibulae, tutulus fibulae, cross-ribbed fibulae, arbalest fibulae and round disc fibulae with openwork wheel, cross and fire cross motifs. The older brooches were imported, but soon the local craftsmen began to use them as models to make their own brooches, with their form reflecting the local aesthetic and mental concepts. Brooches were used to fasten and adorn clothing by all – men, women and children. The form of and ornamentation on brooches also served a protective function (jewellery as amulet). The form, size and material may have changed, yet the brooches have remained popular until the present day.

The disc fibula, a singular find in Dzelzava's Jaunzemji graveyard in Madona region, is cast in bronze, like all other brooches of that age. It is made in the openwork technique and is both laconic and luxurious at the same time: the openwork on its disc surface forms a complex geometrical ornament. The shiny bronze surface of the disc fibula and the contrasting material of the clothing seen through the openwork were very decorative. The disc fibula and its ornamentation may have also served as an amulet, reflecting the sun cult which was gaining importance in the crop-growing society. It is also associated with rotation, dynamism and continuity.